

Categoria D

RELÍQUIES D'ULTRAMAR

D'ençà que va marxar de Catalunya havia viscut al Perú, a Veneçuela i a Trinitat i Tobago –que són dues illes, i això de Tobago significa, és clar, tabac en llenguatge carib–, i viatjat per molts altres llocs. Es vol dir amb això que era un home de món; però, tot i sent-ho, quan recordava la botiga del carrer Portaferrissa, a Barcelona, on durant la seva adolescència col·locava gafets a les faixes ortopèdiques, entre braguers, potes de pal i tota una variada gamma d'artefactes correctors, no podia evitar d'emocionar-se; una emoció que feia estrany, i semblava impostura, si, per exemple, se'l veia arrepatat en el seu impressionant automòbil vermell –gairebé tan llarg com una avioneta, de la marca *Cadillac*, encara que ell deia Càdilac, conduït per un xofer amb gorra de plat–, perquè a certes plètores se les sol suposar molt allunyades de les tendreses. Però aquell entenediment resultava molt més comprensible si se sabia que el personatge en qüestió, com tants altres, se'n va anar a Amèrica sense res més que el que portava posat i, com tan pocs, va fer, allà, fortuna. I és que se'l suposava, i no s'errava en la conjectura, posseïdor d'un dineral, és a dir, dels calés suficients per recrear-se en l'opulència no tan sols durant tot el que li quedava de vida sinó també durant unes quantes vides senceres, i llargues, més, si les hagués tingut. Però això, per desgràcia per als opulents, no es pot comprar ni ajuntant tots els calés que pugui haver al Perú, a Veneçuela, a Trinitat i a Tobago.

Quan, sense preocupar-se en absolut de dissimular el seu orgull, parlava de com havia aconseguit fer-se milionari, es referia a diverses fonts: fustes al Perú, citant noms que molt pocs coneixien, com hevea, ceiba o copaiba; a Veneçuela, tabac *guacharo*, el millor d'Amèrica, segons ell; i a Trinitat i Tobago, nous de coco. “Com podeu veure –presumia–, indústries, totes, d'envergadura”. I la gent callava, principalment perquè ben poc haurien estat capaços de dir de la copaiba, el tabac *guacharo* o les nous de coco. El que era evident és que li havien donat diners i, a conseqüència d'aquells diners, prestigi; i, sense arribar a fer-lo allò que en diem famós, si que li havien donat accés al tracte amb els famosos, un tracte en el qual, en certa memorable ocasió, tan important com el patrimoni material va resultar-li la seva antiga experiència barcelonina. D'aquell faust succés naixia, en gran part, l'amolliment que sentia recordant aquella època; i és que els coneixements assolits al comerç d'ortopèdia van acabar donant-li un fruit ben apetitós. Martinià Lleó Montoliu –el seu nom mentre va ser pobre–, o Mar de Montoliu –com es feia dir el triomfador, que havia decidit, entre d'altres retocs, treure del mig el Lleó, potser perquè no és un animal americà–, va ser l'artista creador, car allò era una obra d'art, del pit postís de

la mítica *Oro Berenice*. La incomparable cabaretera de Curaçao, la devoradora d'homes, l'embruix del tròpic, portava un pit postís, i l'autor de la fascinant pròtesi va ser Mar de Montoliu, l'acablat conquistador, a qui, per cert, produïa un molt evident gaudi explicar com i quan, i també quant, va conèixer l'antillana, un relat –del qual nosaltres prescindirem per carregós i lúbric– que començava invariablement de la següent manera: “*Oro Berenice!* Sé que es deia *Oro* perquè havia abreviat Orosia, pensant que amb noms d'aquesta mena no és possible triomfar a segons quins camps, però mai no vaig saber en honor de quina històrica Berenis va adoptar el seu cognom artístic. Jo diria que feia referència a la filla d'Herodes Agripa I, a qui es considerava una femella de tanta bellesa com perfídia i impudícia. Abreujant: bonica, dolenta i puta”, i, abans de continuar, deixava anar una riallada fatxenda.

Anècdotes com aquesta poden portar, i en aquest cas portaven, a enveges més o menys insanes de què neixen severs judicis d'opinió amb implacables veredictes, però al marge de quantes consideracions es poguessin fer, algunes basades en fets certs, altres en allò que anomenem la llegenda negra que sol originar-se al voltant d'un individu com ell, era obligat de reconèixer-li l'enginy, la tenacitat i el valor. Joves d'ascendència humil, d'aparença vulgar, que han començat fent de dependents a botigues de mala mort a l'edat de dotze anys, n'hi ha hagut molts; però que, al cap d'un temps, s'hagin convertit en un Mar de Montoliu, amb tot el que això significava, no n'hi ha hagut pas gaires.

Quan va tornar a Barcelona ja tenia quasi vuitanta anys, artrosi progressiva, bronquitis crònica, gota i una més que empenyadora incontinència urinària; però tot això, si es viu a una mansió envoltada per cinc mil metres quadrats de jardí i servit per una dotzena de persones, es fa bastant menys difícil de suportar que en altres circumstàncies.

II

El que es va plantejar el morenet, com se li acudí la idea, d'on va treure l'abrivament per ficar-se a l'assumpte, no se sap; però el cas és que el dia que es va presentar, amb el seu ample somriure, la seva dentadura impecable i la seva cabellera arrissada, dient que era fill del senyor de Montoliu, va fer que l'antic Martinià, entre la sorpresa i la maleïda incontinència, es pixés ostensiblement.

El noi portava la lliçó ben apresada: que era fruit de la relació del senyor amb la Teresa Guaramato, una mulata veneçolana que treballava en una de les plantacions Montoliu i que mai no li va guardar a l'amo cap mena de rancúnia per haver estat oblidada; que conèixer el seu pare havia estat sempre la seva gran il·lusió, i que no pretenia cap profit material, tan sols volia fer-li una abraçada i, si era possible, aprendre d'ell el tarannà dels triomfadors. Això del tarannà dels triomfadors va arribar molt endins a Martinià, que ja es furgava a la memòria: “Teresa Guaramato? Tereses, sí, n'hi va haver més d'una, però

Guaramato...”. Tot i que, ¿de quantes de les seves amants ocasionals recordava el cognom, si és que algun cop l’havia arribat a saber? De molt poques. Ara bé, com l’havia localitzat aquell xicot, fos qui fos? A què es dedicava? Quines eren, realment, les seves intencions? Doncs semblava que hi havia resposta per a tot: l’havia localitzat gràcies als serveis de l’ambaixada espanyola a Veneçuela; treballava a La Guaira, a les oficines del port, perquè no era, ni molt menys, un analfabet; i repetia que el seu principal objectiu, allò pel que s’havia estat sacrificant durant tant de temps fins a aconseguir aquells dos mesos de vacances i els diners suficients per al viatge i l’estada, era –va reiterar– complir una il·lusió: conèixer-lo. I precisament aquestes últimes paraules van ser les causants que a Martinià se li escapés el control de la bufeta de tal manera que va desbordar, abastament, la provada eficàcia de la compresa encarregada d’evitar-li la vergonyosa evidència de l’orina incontrolada.

Sens dubte, tenia el seu talent, el morenet Simón Guaramato –“Com m’hagués agradat portar, entremig, un Lleó o un De Montoliu!”, va deixar caure després de donar el seu nom, i Martinià, mentre se li feia un nus a la gola, va haver de prémer-se amb una mà l’entreuix i encongir-se per evitar una altra pixada– i no semblava un indigent. Segons ell, la seva ja difunta mare, que va ser una treballadora abnegada i honesta –a qui, cert, la van traïr els seus ardors, però només una vegada, això sempre ho havia jurat la mulata–, havia dedicat la resta de la seva vida al fill d’aquella debilitat, i, a més de donar-li tot l’amor que tenia li va donar també tots els estudis que va poder. I com que quan un es fa vell i ho ha tingut quasi tot sol enyorar especialment allò que li ha estat negat, Martinià, solter i sense descendència –almenys coneguda– no podia evitar un sentiment que segons ell no era altra cosa que curiositat, però que en realitat era molt més perquè anava perfumat d’una essència arterosament encisadora: l’esperança; i va acceptar veure’s un altre dia amb el noi per parlar tranquil·lament, i després un altre, i un altre...

Passejant per Barcelona en el majestuós *Cadillac*, Martinià parlava a Simón de les plantacions de tabac, dels boscos de copaibes, de Veneçuela, del Perú, del pit d’*Oro*... “El va fer vostè? *Oro Berenice* duia un pit postís fet per vostè? És fantàstic! De pel·lícula!”, l’afalagava el noi, i el vell reia satisfet, i començava a tossir, perquè el clima de Barcelona no és gens bo per a la bronquitis, i Simón li donava uns copets a l’esquena al mateix temps que arrufava les celles en senyal de preocupació. Quan la gota ho permetia passejaven pel jardí, i Martinià anava explicant episodis de la seva història: des dels temps de la botiga al carrer Portaferrija fins als de la vil·la a San Juan de los Morros; des de l’arribada a Carúpano en un vaixell de càrrega francès, sense un duro a la butxaca, fins a l’audiència que li va concedir, el mil nou-cents trenta-vuit, el general Oscar Raimundo Benavides, aleshores President de la República del Perú, per agrair-li la seva aportació al desenvolupament de l’economia del país. El jove escoltava amb atenció, i a Martinià, a

cop de records, se li humitejava la mirada i, sovint, per culpa de la maleïda incontinença, quelcom més.

En aquest punt ja de la relació, que Simón continués allotjat a una pensió havent-hi, a la casa, tantes cambres buides, semblava, com a mínim, una manca de gentilesa per part de Martinià, fossin o no pare i fill, que d'això era del que menys parlaven. El moreno s'havia convertit en un company molt agradable per a l'ancià, i, en endavant i mentre durés la seva estada a la ciutat, seria, en aquella llar, un hoste de la màxima consideració.

III

I no era pas qualsevol cosa la cambra on es va instal·lar Simón: amb bany, aire condicionat, finestres que donaven a la piscina i al jardí i una elegant decoració entre la qual, casualment –o tal vegada no–, destacava un magnífic quadre representant una mulata veneçolana, obra del molt notable artista Armando Reverón. “Interessant personatge, l'Armando –va comentar un dia Martinià–, i un dels més grans pintors sud-americans. Jo vaig tenir la sort de conèixer-lo. Era algú amb una forma d'entendre la vida molt peculiar. Saps com li deien?”. Simón va somriure abans de respondre: “El *Robinsón de Macuto*”, i Martinià, potser només sorprès, potser també orgullós, va moure el cap afirmativament i es va prémer l'entreuix.

Una tarda, durant la sobretaula, quan la confiança ja els havia portat al tuteig, el noi va fer una confessió: “¿Saps que estic pensant en la possibilitat de quedar-me a viure aquí, a Barcelona? Però, si us plau –es va apressar a afegir–, no m'interpretis malament. Tu i jo som amics, vull creure que bons amics, i no hem de ser res més... malgrat que ho siguem”. A Martinià aquelles referències a la seva possible paternitat el torbaven, i les poques vegades que la bufeta li ho permetia solia recórrer, per mirar d'emascarar la torbació, a mocar-se estridentment, oblidant les bones maneres, a l'estil d'un vell caduc i entranyable. “Potser podries trobar-me un lloc de treball...”, va insinuar Simón, tan bon punt el vell va acabar la seva socorredora actuació. I tot just una setmana després d'aquella conversa ja començava a treballar –quan Martinià demanava un favor, ben pocs es podien permetre el luxe de denegar-li-ho–. Va entrar d'administratiu a les oficines d'un prestigiós institut d'investigacions científiques, amb un sou raonablement bo i un horari adient perquè, més endavant, adaptat ja a l'estil de vida del país, pogués ampliar la seva formació anant a la Universitat, tal vegada per estudiar alguna matèria relacionada amb les activitats del mateix institut. Mentrestant, i a l'espera d'independitzar-se, a la mansió de Martinià no es vivia pas malament, gens malament.

Quan es va desvelar que un càncer de pròstata havia de provocar la mort, a tot estirar al cap d'un parell de mesos, del vell, la sorpresa va ser gran per a tothom menys per a ell, que

ja estava avisat del caràcter irreversible de la malaltia que venia incubant des d'uns quants anys endarrere. I Simón es va apressar a posar-se en contacte amb el seu autèntic pare: Arístides Cachama, bergant de la pitjor mena, facinerós dels suburbis de La Guaira, i comunicar-li que els acompanyava la sort i tot anava més de pressa del que havien previst: “Li queda poc al xacrós, ben poc. I el tinc convençut. Veuràs quina vida, *viejo!*”.

Martinià Lleó Montoliu, el magnat dels negocis, el que fou famós conquistador, el multimilionari, va morir a començaments d'aquell hivern. I va llegar tots els seus béns a la Fundació Internacional per a l'Enginyeria Ortopèdica. Al seu ambiciós fals fill, Simón Cachama, li va deixar un sobre dins el qual hi havia una relació detallada de tots els diners que s'havia gastat en ell: en comprar-li roba, una motocicleta, alguns llibres..., sense tenir en compte, a l'hora de sumar –encara que la mencionava– la manutenció; i adjuntes a aquella relació anaven dues fulles de paper groguenc amb esbossos a llapis del projecte que va acabar sent un pit de la llegendària *Oro Berenice* i una nota amb quatre ratlles escrites amb una cal·ligrafia especialment acurada que deia: “Per a haver estat un entreteniment, l'últim, no m'has resultat gaire car. *Oro*, per exemple, em va costar moltíssim més, però era infinitament millor ella com a meuca que tu com a lladre”, i signava: Mar de Montoliu.

Jaume Calatayud